

Muzeum Polskich Formacji Granicznych

<https://www.muzeumsg.strazgraniczna.pl/muz/formacje-ochrony-granic/rys-historyczny/po-1991/24079,Komenda-Glowna-Strazy-Granicznej.html>
02.05.2025, 05:01

Komenda Główna Straży Granicznej

Zmiana sytuacji społeczno – politycznej w Europie i upadek systemu „realnego socjalizmu”, a w ślad za tym rozpad tzw. bloku państw socjalistycznych wyzwoliły aspiracje narodu polskiego zmierzające w stronę odbudowy więzi cywilizacyjnych z Europą Zachodnią, brutalnie zerwanych z chwilą włączenia terytorium Polski do sowieckiej strefy wpływów. Zbiegło się to w czasie z początkami formalizacji procesu integracji europejskiej, która już wkrótce zaowocowała Traktatem z Maastricht (1993), dającym początek Unii Europejskiej.

Dążenia te, wyrażone zarówno wynikiem wyborów czerwcowych w 1989 roku, jak i decyzjami Zgromadzenia Narodowego, podjętymi na przełomie lat 1989 / 1990, oznaczały między innymi konieczność dostosowania funkcjonującego w Polsce systemu bezpieczeństwa wewnętrznego do standardów europejskich krajów demokratycznych. Jednym z wyzwań, jakie w związku z tym pojawiły się przed Polską, była zmiana systemu ochrony granic państwowych z wojskowego, typowego dla państw stanu wyjątkowego, ograniczających prawa swoich obywateli, na policyjny, charakterystyczny dla ustrojów demokratycznych, w których prawa obywatelskie są jednym z dóbr nadrzędnych.

W konsekwencji oznaczało to szeroką demilitaryzację społeczeństwa i oddanie przez wojsko wielu dziedzin życia, które w demokratycznych krajach przynależą do służb policyjnych lub są wręcz obszarem ledwie kontrolowanej przez państwo aktywności obywatelskiej. Jednym z tych obszarów była także ochrona granic, która od 1971 roku całkowicie kontrolowana była przez podległe Ministerstwu Spraw Wewnętrznych jednostki Wojsk Ochrony Pogranicza [1].

Ustawa o Straży Granicznej z 12 października 1990 roku i uchwalona tego samego dnia Ustawa o ochronie granicy państwowej likwidowały Wojska Ochrony Pogranicza i powoływały Straż Graniczną, której oddawały całkowicie odpowiedzialność za ochronę granicy państwowej Rzeczypospolitej Polskiej. Warto przy tym zauważyć, że Straż Graniczna jest pierwszą polską formacją graniczną posiadającą umocowanie ustawowe. Wszystkie wcześniejsze struktury tworzone były w drodze aktów o charakterze administracyjnym, a Wojska Ochrony Pogranicza powstały na mocy rozkazu Naczelnego Dowódcy WP [2].

Zmiana charakteru formacji z wojskowego na policyjny pociągnęła za sobą konieczność całkowitej zmiany struktury. Reorganizacji uniknęły na razie tylko najniższe jednostki, odpowiadające komisariatom w strukturach policyjnych: strażnice i graniczne placówki kontrolne, a także dywizjony jednostek pływających. Likwidacji uległy jednak wszystkie

jednostki o charakterze wojskowym: bataliony i brygady, które zastąpione zostały przez oddziały Straży Granicznej. Z kompanii i plutonów pozostały jedynie jednostki specyficzne, jak kompanie odwodowe i plutony specjalne w komendach oddziałów.

Przebudowie uległa też struktura kierownicza nowej formacji. W miejsce dowództwa o charakterze wojskowym, którego rola sprowadzała się do sprawnej realizacji postawionych przez władze państwowe zadań, Sejm powołał Komendanta Głównego Straży Granicznej, jako centralny organ władzy państwowej oraz podległy mu urząd: Komendę Główną Straży Granicznej. Oznaczało to, że nowe ciało kierownicze zajmować się będzie nie tylko planowaniem i koordynowaniem i nadzorowaniem realizowania zadań podległej formacji, ale także podejmować będzie czynności administracyjne w sferze publicznej na styku władza - obywatel, a także w relacjach międzypaństwowych. Obie wspomniane ustawy nałożyły na Komendanta Głównego Straży Granicznej szereg zadań i uprawnień o charakterze ściśle administracyjnym. Wśród nich znalazło się m.in. wydawanie wiz i zapewnienie porządku publicznego na obszarze przejść granicznych, a także wykonywanie umów międzynarodowych. To, jak się przekonamy w dalszej części pracy, zdefiniowało zarówno zadania stawiane samemu urzędowi, mającemu w świetle ustawy być dla Komendanta Głównego Straży Granicznej narzędziem realizacji jego ustawowych zadań, jak i samą strukturę instytucji, która już w chwili powstania odeszła od organizacji przewidzianej dla Dowództwa Wojsk Ochrony Pogranicza.

Nowa instytucja przejęła obiekty należące wcześniej do Dowództwa WOP przy Al.Niepodległości 100 oraz przy ulicy 17 stycznia 23 w Warszawie.

Kształtowanie się zadań Komendy Głównej Straży Granicznej w świetle aktów prawa państwowego

Akty prawne wyższego rzędu, czyli ustawy, nigdzie nie precyzują zadań Komendy Głównej Straży Granicznej. W myśl uchwalonej 12 października 1990 roku Ustawy o Straży Granicznej, KGSG jest urzędem, przy pomocy którego swoje zadania realizuje Komendant Główny Straży Granicznej [3]. W świetle Ustawy jest więc ona niejako narzędziem, poprzez które Komendant Główny realizuje swoje zadania ustawowe. Jednakże pierwsza wersja Ustawy nie określała szczegółowo zadań Komendanta Głównego SG. Stwierdzała, że jest on przełożonym wszystkich funkcjonariuszy. Określała jego kompetencje w zakresie mianowania, awansowania, nagradzania i karania funkcjonariuszy oraz określania zasad pełnienia przez nich służby granicznej i prowadzenia działań granicznych. Ustawa dawała Komendantowi Głównemu SG również uprawnienia dotyczące organizacji formacji, a szczególnie określania zadań i zasięgu terytorialnego terenowych organów SG i podległych im jednostek. Były to więc zadania skierowane do wewnątrz formacji. Pierwsza wersja Ustawy formułowała jednocześnie szereg zadań Straży Granicznej. Niejako z logiki tego aktu

prawnego wynikało, że zadaniem Komendanta Głównego, a zatem także Komendy Głównej jako narzędzia danego Komendantowi do wykonywania jego zadań, jest zapewnienie warunków do realizacji zadań przez całą formację i nadzór nad ich wykonaniem. Realizacja tychże zadań zdefiniowała zarówno organizację Straży Granicznej przez ponad 10 lat, jak i sposób zorganizowania Komendy Głównej SG.

Zadaniami Straży Granicznej w pierwszych latach działalności były:

- ochrona granicy państwowej
- organizowanie i dokonywanie kontroli ruchu granicznego
- wydawanie zezwoleń na przekraczanie granicy państwowej, w tym wiz
- rozpoznawanie, zapobieganie i wykrywanie przestępstw i wykroczeń oraz ściganie ich sprawców, w zakresie określonym Ustawą o ochronie granicy państwowej oraz innymi ustawami
- zapewnienie porządku publicznego na obszarze przejść granicznych, a w zakresie właściwości [...] – także w strefie nadgranicznej
- osadzanie i utrzymywanie znaków granicznych na lądzie oraz sporządzanie, aktualizacja i przechowywanie granicznej dokumentacji geodezyjnej i kartograficznej
- ochrona nienaruszalności znaków i urządzeń służących do ochrony granicy państwowej
- wykonywanie postanowień umów międzynarodowych o stosunkach prawnych na granicy państwowej
- gromadzenie i przetwarzanie informacji z zakresu ochrony granicy państwowej i kontroli ruchu granicznego oraz udostępnianie ich właściwym organom państwowym
- nadzór nad eksploatacją polskich obszarów morskich oraz przestrzeganiem przez statki przepisów obowiązujących na tych obszarach
- ochrona granicy państwowej w przestrzeni powietrznej Rzeczypospolitej Polskiej poprzez prowadzenie obserwacji statków powietrznych i obiektów latających, przelatujących przez granicę państwową na małych wysokościach, oraz informowanie o tych przelotach właściwych jednostek Wojsk Lotniczych i Obrony Powietrznej
- zapobieganie transportowaniu przez granicę państwową odpadów i szkodliwych substancji chemicznych oraz materiałów promieniotwórczych, a także zanieczyszczaniu wód granicznych
- zapobieganie przemieszczaniu przez granicę państwową narkotyków i substancji psychotropowych
- wykonywanie zadań określonych w innych ustawach

Ważnym elementem zadań SG było zapisane w Ustawie włączenie w skład sił zbrojnych RP na wypadek wojny.

Jak widać, zadania te dzielą się głównie na dotyczące fizycznej ochrony linii granicy oraz dotyczące kontroli ruchu osób i towarów w przejściach granicznych. Podział ten oraz idące za nim wyróżnienie strażnic i granicznych placówek kontrolnych zdefiniowały wyodrębnienie w strukturze KGSG pionów Kontroli Ruchu Granicznego oraz Ochrony Granicy Państwowej.

Zmiana tego stanu rzeczy nastąpiła dopiero 10 lat później wraz z uchwaloną w przeddzień święta Straży Granicznej (11 kwietnia 2001) nowelizacją Ustawy [\[4\]](#). W ustawie nowelizacyjnej ustawodawca dopisał artykuł 3a określający szczególne zadania Komendanta Głównego Straży Granicznej:

- „kierowanie prowadzonymi przez Straż Graniczną działaniami w zakresie ochrony granicy państwowej oraz kontroli ruchu granicznego
- analizowanie zagrożeń bezpieczeństwa granicy państwowej
- nadawanie regulaminów organizacyjnych komendom oddziałów Straży Granicznej oraz jednostkom organizacyjnym Komendy Głównej Straży Granicznej, a także nadawanie statutów ośrodkom szkolenia Straży Granicznej
- organizowanie i określanie zasad szkolenia zawodowego funkcjonariuszy oraz pracowników Straży Granicznej
- sprawowanie nadzoru nad terenowymi organami Straży Granicznej oraz nad ośrodkami szkolenia Straży Granicznej
- udział w przygotowaniu projektu budżetu państwa w zakresie dotyczącym Straży Granicznej, zgodnie z odrębnymi przepisami
- współdziałanie w zakresie realizowanych zadań z właściwymi organami państwowymi, jednostkami samorządu terytorialnego i organizacjami społecznymi
- prowadzenie współpracy międzynarodowej z organami i Instytucjami właściwymi w sprawach ochrony granic państwowych.”

Ponadto w artykule 5a stwierdzono, że Komendant Główny wykonuje zadania Dyrektora Generalnego urzędu w stosunku do pracowników cywilnych zatrudnionych w Komendzie Głównej Straży Granicznej i Granicznej Placówce Kontrolnej Warszawa – Okęcie. Z kolei artykuł 6a ustanowił Komendanta Głównego SG organem wyższego stopnia w postępowaniu administracyjnym prowadzonym przez komendantów oddziałów oraz Komendanta GPK Warszawa – Okęcie.

Artykuł 9 wyposażał Komendanta Głównego SG w uprawnienia dotyczące ochrony danych osobowych, a artykuł 9e wyposażał Straż Graniczną w szerokie uprawnienia operacyjno – śledcze, dając Komendantowi Głównemu Straży Granicznej prawo do zarządzenia kontroli operacyjnej w przypadkach niecierpiących zwłoki, gdy mogłoby to spowodować utratę

informacji lub zatarcie albo zniszczenie dowodów przestępstwa, po uzyskaniu pisemnej zgody Prokuratora Generalnego.

Artykuł 10a i 10b określały zasady gromadzenia i przechowywania informacji niejawnych i czyniły Komendanta Głównego odpowiedzialnym za zarządzanie nimi.

Formacja uzyskała także zadanie rozpoznawania, wykrywania i ścigania przestępstw i wykroczeń określonych w ustawie z dnia 25 czerwca 1997r. o cudzoziemcach (Dz.U. Nr 114, poz. 739, z 1998r. Nr 106, poz. 668 i Nr 162, poz. 1126, z 2000r. Nr 106, poz. 1118 oraz z 2001r. Nr 42, poz. 475). Jednocześnie skreślono artykuł 4 stwierdzający, że w razie ogłoszenia mobilizacji i w czasie wojny SG z mocy prawa staje się częścią Sił Zbrojnych RP. Pociągnęło to za sobą zmianę godła formacji i zastąpienie na nakryciach głowy orła wg. wzoru wojskowego wzorem policyjnym.

Nowelizacja precyzowała również szereg zadań i uprawnień Komendanta Głównego Straży Granicznej wobec podległej mu służby.

Nowelizacja reagowała na zmiany w systemie administracji państwowej, które nastąpiły między 1990 a 2001 rokiem, a szczególnie na reformę administracji państwowej przeprowadzoną przez rząd Jerzego Buzka (1997 - 2001). Uwzględniała także nowoczesną administrację migracyjną wprowadzoną Ustawą o Cudzoziemcach z 1997 roku i obowiązujące w państwach NATO zasady ochrony informacji niejawnych z 22 stycznia 1999 roku.

Istotną zmianę w stosunku do pierwszej wersji Ustawy o Straży Granicznej stanowiło poszerzenie zakresu uprawnień operacyjno – śledczych, poszerzenie zakresu zadań ściśle administracyjnych oraz wprowadzenie zadań dotyczących cudzoziemców.

Zmiany te pociągnęły za sobą gruntowną reorganizację Komendy Głównej Straży Granicznej, a następnie całej formacji, w której od tej pory występować będzie podział na trzy zasadnicze piony:

- fizycznej kontroli granicy państwowej
- operacyjno – śledczy
- cudzoziemców – pierwotnie stanowiący część pionu operacyjno – śledczego

Kolejna rewolucja w zadaniach Straży Granicznej nastąpiła 22 kwietnia 2005 roku, kiedy po raz kolejny poszerzono katalog zadań formacji [5]. Było to określone w artykule 1 pkt 1) ustawy nowelizacyjnej przeciwdziałanie, wykrywanie i ściganie sprawców przestępstw przeciwko bezpieczeństwu powszechnemu oraz przestępstw przeciwko bezpieczeństwu w komunikacji, pozostających w związku z wykonywaniem komunikacji lotniczej, a także przeprowadzanie kontroli bezpieczeństwa w zasięgu terytorialnym przejścia granicznego oraz w środkach transportu w komunikacji międzynarodowej i zapewnienie bezpieczeństwa na pokładzie statków powietrznych wykonujących przewóz lotniczy pasażerów.

W ślad za tym funkcjonariusze otrzymali szereg uprawnień, z których najważniejszym było stworzenie wart ochronnych na pokładach samolotów rejsowych na szczególnie zagrożonych kierunkach.

W tym samym roku we wrześniu, utworzony został Nadwiślański Oddział Straży Granicznej, który radykalnie zdjął z KGSG część zadań w odniesieniu do funkcjonariuszy SG.

Ostatnia, jak dotąd zmiana w zakresie zadań formacji i Komendy Głównej Straży Granicznej wiązała się z przygotowaniem Polski do funkcjonowania w ramach Układu z Schengen [6]

Było to w istocie wzmocnienie kompetencji w zakresie przeciwdziałania terroryzmowi:

- ochrona szlaków komunikacyjnych o szczególnym znaczeniu międzynarodowym przed przestępczością, której zwalczanie należy do właściwości Straży Granicznej
- prowadzenie czynności w celu rozpoznawania i przeciwdziałania zagrożeniom terroryzmem

Rozbudowie uległy także przepisy antykorupcyjne. Straż Graniczna uzyskała również formalne podstawy do realizacji wspólnych przedsięwzięć z formacjami ochrony granic państw Unii Europejskiej w ramach Europejskiej Agencji Zarządzania Współpracą Operacyjną na Zewnętrznych Granicach Państw Członkowskich UE (Frontex) [7]

Zmiany, jakie nastąpiły w latach 2005 - 2007 wiązały się z jednej strony z przystąpieniem Polski do Unii Europejskiej, a następnie do strefy Schengen, z drugiej zaś wynikały z udziału RP w konfliktach międzynarodowych, a szczególnie z udziału Wojska Polskiego w wojnie w Iraku rozpoczętej w 2004 roku, co pociągnęło za sobą wzrost zagrożenia terrorystycznego. Nie bez znaczenia było także zaostrzenie w tym czasie walki z korupcją, która stała się jednym z priorytetów działania Komendy Głównej SG. Wyrazem tych tendencji było powołanie nowego pionu merytorycznego – Zarządu Zabezpieczenia Działań, który w 2009 roku wszedł w skład Sztabu Komendanta Głównego SG oraz wzmocnienie roli pionu spraw wewnętrznych, który uzyskał status Zarządu.

Zmiany struktury organizacyjnej KGSG

Pierwszy regulamin organizacyjny Komendy Głównej Straży Granicznej został wprowadzony Zarządzeniem Nr 1/90 z dnia 10 grudnia 1990r. w sprawie organizacji Komendy Głównej Straży Granicznej. Zarządzenie ma pięć paragrafów, które mieszczą się na dwóch i pół stronach. Poza definicją Komendy Głównej stwierdzającą, że KGSG jest urzędem wykonawczym Komendanta Głównego SG zapewniającym warunki do sprawnej i skutecznej działalności Straży Granicznej, organizującym i koordynującym wykonywanie określonych w ustawach zadań Straży Granicznej oraz wzmacniającym potencjał wykonawczy organów terenowych

Straży Granicznej, Zarządzenie określało też liczbę jednostek organizacyjnych na dziewięć biur i delegowało decyzje organizacyjne na Komendanta Głównego SG i dyrektorów Biur.

W skład Komendy Głównej SG w momencie obejmowania przez nową formację służby w ochronie granicy państwowej wchodziły:

- Biuro Ochrony Granicy Państwowej
- Biuro Kontroli Ruchu Granicznego
- Biuro Techniki i Zaopatrzenia
- Biuro Prezydialne
- Biuro Prawne i Administracji Granicy Państwowej
- Biuro Kadr i Szkolenia
- Biuro Łączności i Informatyki
- Biuro Dochodzeniowo – Śledcze
- Biuro Finansów

Jednak już 31 stycznia 1991 roku, a więc pół roku po rozpoczęciu działalności Zarządzeniem Nr 5/1991 Komendanta Głównego Straży Granicznej Biuro Prezydialne zostało zmienione w Biuro Prezydialno – Prawne, a Biuro Prawne i Administracji Granicy Państwowej zostało zlikwidowane.

W dniu 9 maja 1991 roku Zarządzeniem Nr 22/1991 KGSG powołany został dodatkowo Oddział Administracyjno – Gospodarczy, który podlegał Zastępcy Komendanta Głównego Straży Granicznej i miał na celu prowadzenie obsługi gospodarczej służbowej działalności KGSG, zabezpieczenie potrzeb materiałowo – technicznych, kwatermistrzowskich i finansowych funkcjonariuszy i pracowników KGSG oraz Granicznej Placówki Kontrolnej Warszawa – Okęcie oraz emerytów i rencistów WOP. W skład Oddziału A – G wchodziły kompanie:

- Kontroli Ruchu Granicznego
- Zabezpieczenia

które m.in. stanowiły wsparcie dla GPK Warszawa – Okęcie.

Dwa lata później, 1 czerwca 1993 roku na mocy Zarządzenia nr 12/93 Biuro Techniki i Zaopatrzenia KGSG oraz Oddział Administracyjno – Gospodarczy zostały zastąpione Biurem Administracyjno – Technicznym. Z kolei 19 sierpnia 1993 roku, Zarządzeniem nr 34/93 zlikwidowane zostało Biuro Prezydialno – Prawne, a powołano Gabinet Komendanta Głównego SG.

Do zadań Gabinetu KGSG należało m.in.:

- zabezpieczenie obsługi prawnej Komendanta Głównego SG oraz koordynowanie prac legislacyjnych w KGSG i opiniowanie aktów prawnych
- przygotowywanie i opracowywanie materiałów analityczno – informacyjnych
- prowadzenie prac związanych z przyjmowaniem, rozpatrywaniem i załatwianiem skarg oraz sprawowanie nadzoru nad trybem i sposobem ich załatwienia
- sprawowanie nadzoru nad przestrzeganiem zasad ochrony tajemnicy państwowej i służbowej w KGSG oraz terenowych jednostkach organizacyjnych SG
- koordynowanie przedsięwzięć związanych z kontaktami zagranicznymi SG oraz współdziałanie w zakresie merytorycznej i technicznej obsługi delegacji zagranicznych
- gromadzenie dokumentacji dotyczącej działalności kierownictwa SG
- czynności kontrolne w zakresie kompetencji Gabinetu

W skład GKG SG wchodziły:

- Kierownictwo
- Zespół Stanowisk Samodzielnych
- Wydział Prezydialny
- Wydział Informacji
- Zespół Prawny
- Zespół Kontrolny

Regulamin organizacyjny GKG SG przewidywał także, że jeśli Dyrektorem Gabinetu lub jego zastępcą jest funkcjonariusz nie spełniający wymagań stawianych radcy prawnemu, główny specjalista – kierownik Zespołu Prawnego podlega bezpośrednio Komendantowi Głównemu SG. Furtka ta stała się podstawą usamodzielnienia się z czasem Zespołu Prawnego GKG w funkcjonujące do dziś Biuro Prawne.

Z czasem usamodzielnili się także pozostałe komórki realizujące wymienione wyżej zadania:

- Biuro Współpracy Międzynarodowej
- Biuro Ochrony Informacji Niejawnych
- Inspektorat Kontroli i Nadzoru
- Biuro Analiz Strategicznych, które w 2010 roku weszło w skład Sztabu Komendanta Głównego

Kolejna reorganizacja Komendy Głównej SG miała miejsce 18 października 1993 roku, gdy Zarządzeniem Nr 46 powołano Kolegium jako organ doradczy Komendanta Głównego,

składający się z Zastępców Komendanta i Dyrektorów jednostek organizacyjnych.

Według nowej struktury w skład Komendy Głównej Straży Granicznej wchodziły:

- Gabinet Komendanta Głównego SG
- Zarząd Ochrony Granicy Państwowej
- Biuro Kontroli Ruchu Granicznego
- Inspektorat Służby Granicznej
- Biuro Łączności i Informatyki
- Biuro Kadr i Szkolenia
- Biuro Finansów
- Biuro Administracyjno – Techniczne

Po raz pierwszy w tym Zarządzeniu jedna z komórek organizacyjnych została określona nazwą „Zarząd”. Trzy lata później, Zarządzeniem Nr 10 KGSG z 31 lipca 1996 roku status Zarządu uzyskało dotychczasowe Biuro Kontroli Ruchu Granicznego.

Dwa lata później Zarządzeniem Nr 12 KGSG z dnia 21 marca 1995 roku w skład Kolegium włączono doradców Komendanta Głównego SG legitymizując jednocześnie to stanowisko w strukturze Komendy. Natomiast Zarządzeniem Nr 28 KGSG z 31 lipca 1995 roku wyłączono Biuro Prawne ze składu Gabinetu KGSG w odrębną komórkę Komendy.

Zarządzeniem nr 22 z dnia 16 czerwca 1997 roku w strukturze Gabinetu Komendanta Głównego SG pojawia się Służba Dyżurna Operacyjna, która do tej pory wchodziła w skład Biura / Zarządu Ochrony Granicy Państwowej.

Kolejnym istotnym momentem w rozwoju struktury Komendy Głównej Straży Granicznej było powołanie Zarządzeniem Nr 34 KGSG z dnia 5 czerwca 1997 roku Zespołu Pełnomocnika Komendanta Głównego Straży Granicznej do Spraw Integracji Europejskiej, który stał się podstawą tworzenia samodzielnego pionu współpracy zagranicznej.

Zarządzeniem nr 18 z dnia 7 lipca 1998 Komendant Główny Straży Granicznej zlikwidował Inspektorat Służby Granicznej KGSG i powołał w jego miejsce Biuro Spraw Wewnętrznych KGSG. Utworzył także Samodzielny Zespół Kontroli, Skarg i Wniosków KGSG, zaś Archiwum SG wyłączył w odrębne Biuro. Zarządzenie to potwierdziło istnienie Kolegium stanowiącego organ doradczy Komendanta Głównego SG w składzie: zastępcy Komendanta Głównego, dyrektorzy jednostek KGSG oraz doradcy Komendanta Głównego SG z możliwością dokooptowania do składu kolegium osób nie wymienionych w zarządzeniu.

Rok później, 1 lipca 1999 roku, Zarządzeniem Nr 21 Biuro Administracyjno – Techniczne zostało przekształcone w Biuro Techniki i Zaopatrzenia, zaś Samodzielny Zespół Kontroli, Skarg i Wniosków KGSG w Inspektorat Kontroli i Nadzoru KGSG. W dniu 31 listopada Zarządzeniem Nr 55 z kolei komendant Główny SG utworzył Biuro Pełnomocnika Komendanta

Głównego Straży Granicznej do spraw Ochrony Informacji Niejawnych wykonując tym samym dyspozycję art. 85 ust. 1 w związku z art. 18 ust. 4 Ustawy z dnia 22 stycznia 1999 o ochronie informacji niejawnych. Wreszcie 15 maja 2000 roku Zarządzeniem Nr 18 KGSG zostało powołane Laboratorium Kryminalistyczne Straży Granicznej, a 23 sierpnia 2000 roku Zarządzeniem Nr 34 powołany został Zespół Prasowy Komendanta Głównego Straży Granicznej.

Najwyższy poziom rozwoju Komendy Głównej Straży Granicznej w tym okresie nastąpił na mocy Zarządzenia nr 32 KGSG z 19 października 2001 roku, które było dostosowaniem struktury Komendy do nowych zadań po nowelizacji Ustawy o SG.

W jej skład wchodziło 16 jednostek organizacyjnych:

- Gabinet Komendanta Głównego
- Zarząd Ochrony Granicy Państwowej
- Zarząd Kontroli Ruchu Granicznego
- Biuro Dochodzeniowo – Śledcze
- Biuro Spraw Wewnętrznych Straży Granicznej
- Biuro Łączności i Informatyki
- Biuro Techniki i Zaopatrzenia
- Biuro Prawne
- Biuro Finansów
- Biuro Kadr i Szkolenia
- Zespół Pełnomocnika KGSG ds. Integracji Europejskiej
- Inspektorat Nadzoru i Kontroli KGSG
- Biuro Ochrony Informacji Niejawnych
- Laboratorium Kryminalistyczne SG
- Archiwum SG
- Zespół Prasowy KGSG

Prawdziwą rewolucję spowodowało Zarządzenie nr 36 KGSG z dnia 17 grudnia 2001 roku, które całkowicie przebudowywało Komendę Główną. Utworzono nowe jednostki organizacyjne:

- Zarząd Graniczny
- Zarząd Operacyjny – Śledczy
- Centrum Koordynacji Działań SG
- Biuro Współpracy Międzynarodowej i Integracji Europejskiej

Zlikwidowano:

- Zarząd Ochrony Granicy Państwowej
- Zarząd Kontroli Ruchu Granicznego
- Biuro Dochodzeniowo – Śledcze
- Zespół Pełnomocnika KGSG ds. Integracji Europejskiej
- Zespół Prasowy

Zgodnie z uzasadnieniem Zarządzenia, zmiany miały na celu doprowadzenie do stanu, w którym jeden rodzaj zadań realizowany jest przez jedną jednostkę. W efekcie całość zadań związanych z fizyczną ochroną granicy państwowej, w tym kontrolą ruchu granicznego wykonywanych dotąd przez ZKRG i ZOGP przypadła w nowej strukturze Zarządowi Granicznemu. Całość zadań związanych z rozpoznawaniem i zwalczaniem przestępstw wymienionych w Ustawie o Straży Granicznej oraz czynności operacyjne (w bardzo jeszcze ograniczonym zakresie) realizowanych dotąd przez ZOGP i BDS – objął Zarząd Operacyjno – Śledczy.

Biuro Współpracy Międzynarodowej i Integracji Europejskiej objęło całość zadań związanych ze współpracą zagraniczną oraz dostosowaniem SG do standardów Unii Europejskiej. Centrum Koordynacji Działań SG podlegać miała służba dyżurna operacyjna i sprawy obronne. Zadania Zespołu Prasowego przejął Gabinet Komendanta Głównego SG, w ramach którego Zespół działał dalej.

Kolejne zmiany w strukturze nastąpiły dopiero po blisko roku, gdy 23 września 2002 roku Zarządzeniem Nr 44 powołany został Zespół Audytu Wewnętrznego KGSG, natomiast Zarządzeniem Nr 5 z dnia 3 lutego 2003 roku [\[8\]](#) zlikwidowano Kolegium stanowiące dotąd organ doradczy Komendanta Głównego SG. Natomiast 30 czerwca 2004 roku Zarządzeniem Nr 29 KGSG w strukturze Komendy utworzono Samodzielny Zespół Analizy Ryzyka, wywodzący się z Zespołu Opracowań, a wcześniej Wydziału Informacji Gabinetu Komendanta Głównego.

W dniu 15 czerwca 2004 roku, półtora miesiąca po wstąpieniu Rzeczypospolitej Polskiej do Unii Europejskiej, Biuro Współpracy Międzynarodowej i Integracji Europejskiej zostało przemianowane na Biuro Współpracy Międzynarodowej [\[9\]](#).

Kolejna istotna zmiana w strukturze Komendy nastąpiła po utworzeniu Nadwiślańskiego Oddziału SG (15 września 2004r.) i polegała na przekazaniu NwOSG części zadań związanych z logistyczną i finansową obsługą Komendy Głównej SG [\[10\]](#). Tym samym zarządzeniem włączono Archiwum Straży Granicznej w strukturę Biura Ochrony Informacji Niejawnych KGSG. Natomiast 24 sierpnia 2005 roku Zarządzeniem Nr 55 KGSG wyłączono ze składu Biura Kadr i Szkolenia Zespół ds. Lecznictwa i Orzecznictwa dodając nowej jednostce określenie „Samodzielny”.

28 kwietnia 2006 roku Zarządzeniem Nr 16 KGSG wydzielono ze struktury Biura Finansów KGSG nową jednostkę Komendy Głównej – Samodzielny Zespół ds. Zamówień Publicznych oraz utworzono Zarząd do spraw Cudzoziemców, w skład którego weszły komórki głównie z Zarządu Operacyjno – Śledczego i Zarządu Granicznego KGSG. Ponadto przekształcono Samodzielny Zespół Analizy Ryzyka w Biuro Analiz Strategicznych. W ramach intensyfikacji walki z korupcją wśród funkcjonariuszy Straży Granicznej tym samym Zarządzeniem podniesiono rangę Biura Spraw Wewnętrznych KGSG przekształcając je w Zarząd.

Taka struktura utrzymywała się w zasadzie do 2010 roku, z tym, że 9 maja 2007 roku Zarządzeniem Nr 50 utworzono Zarząd Zabezpieczenia Działań Straży Granicznej, do którego zakresu obowiązków zostały zaliczone zadania związane z zabezpieczeniem zatrzymań osób podejrzewanych o posiadanie broni, amunicji lub materiałów wybuchowych, realizacja wart ochronnych na pokładach samolotów, ochrona szlaków komunikacyjnych i przeciwdziałanie terroryzmowi.

Ostatnia, jak dotąd, znacząca zmiana struktury Komendy Głównej Straży Granicznej nastąpiła jesienią 2009 roku, kiedy zniesiono Zarząd Zabezpieczenia Działań wcielając jego jednostki w skład świeżo powołanego Sztabu Komendanta Głównego SG, zaś Wydział Obserwacji ZZD KGSG włączono w struktury Zarządu Operacyjno – Śledczego. Tym samym Zarządzeniem zlikwidowane i włączone w strukturę Sztabu KGSG zostało także Biuro Analiz Strategicznych KGSG oraz Centrum Koordynacji Działań wraz ze służbą dyżurną operacyjną.

Podsumowanie

Komenda Główna Straży Granicznej przeszła długą drogę, od wzorowanego na systemie wojskowym centrum dowodzenia nową formacją, po państwowy urząd zarządzający szerokim spektrum problemów związanych z granicą, migracją i pobytem cudzoziemców na terenie RP oraz wykrywaniem i zwalczaniem przestępstw z tym związanych.

Zestawienie powyższej analizy z przedstawionym wcześniej rozwojem zadań przypisanych ustawowo do Straży Granicznej pozwala zauważyć, że o ile pierwsze lata działalności formacji przebiegły pod znakiem ciągłych zmian i chaosu organizacyjnego, o tyle od 2001 roku i przeprowadzonej wówczas największej reorganizacji, formacja rozwija się stabilnie reagując powoływaniem nowych struktur w miarę otrzymywania nowych zadań i będąc w stanie dokonać samoograniczenia, jak w przypadku powołania Sztabu Komendanta Głównego SG i jednoczesnej likwidacji trzech innych zarządów i biur.

Można przyjąć, że pierwsze 10 lat funkcjonowania nowej formacji było czasem budowania i poszukiwania najlepszego modelu Komendy. Wychodząc od struktury znanej z Wojsk Ochrony Pogranicza i stosując stałą weryfikację pod kątem funkcjonalności, doprowadzono

do modelu najbardziej odpowiadającego potrzebom formacji. Wymowny jest fakt, że takie Zarządy i Biura jak: Zarząd Graniczny, Zarząd Operacyjno - Śledczy, Biuro / Zarząd Spraw Wewnętrznych, Biuro Prawne, Biuro Finansów, Biuro Techniki i Zaopatrzenia, Biuro Współpracy Międzynarodowej, Gabinet Komendanta Głównego, powstałe w początkowym dziesięcioleciu, funkcjonują skutecznie do dnia dzisiejszego. Inne, jak Centrum Koordynacji Działań SG rozbudowały się wchłaniając inne biura i zarządy, wciąż jednak stosując kryterium funkcjonalności.

Opracował: **Maciej Pietraszczyk**, Komenda Główna Straży Granicznej w Warszawie, w: Straż Graniczna w XX-leciu istnienia 1991-2011 (materiały poseminaryjne), Koszalin 2011.

[1] Zarządzeniem SSzGWP nr 054/0rg. z 18 września 1971 powołano Dowództwo WOP, a jednocześnie podporządkowano mu Graniczne Placówki Kontrolne, które od 1965 roku obsługiwane były przez Milicję Obywatelską.

[2] Rozkaz Naczelnego Dowódcy Wojska Polskiego nr 0245 z 13 września 1945 roku.

[3] Dz.U. 78/1990 poz. 462 Art. 5 pkt 5.

[4] Dz.U. 45/2001, poz. 498.

[5] Dz.U. 90/2005 poz. 757

[6] Dz.U. 82/2007, poz. 558, art. 1.

[7] Dz.U. 195/2008, poz. 1199 art. 2 oraz Dz.U. 164/2010, poz. 1108 art. 2.

[8] W Zarządzeniu pomyłono zresztą datę zmienianego Zarządzenia Nr 36/2001 wpisując 17 stycznia 2001. zamiast 17 grudnia 2001.

[9] Zarządzenie Nr 17 KGSG z dnia 15 czerwca 2004r.

[10] Zarządzenie Nr 63 KGSG z dnia 20 grudnia 2004r.